

Igor Stravinski

1882-1971

Splošno

Stravinski ostaja glasbeni velikan tega stoletja. Prav on je bolj kot kdo drug poglobljajal razdor s tradicijo 19. stoletja in glasbo vodil v sodobni svet. Živel je kot Francoz umrl pa kot Američan, rodil pa se je v Rusiji. Vsa leta izgnanstva je v življenju in glasbi žaloval za svojo rodno deželo. Zvest je ostal tudi pravoslavni veri, obdržal je ikone, spoštoval praznike, svoja najpomembnejša dela pa je posvetil »Božji slavi«, čeprav je izjavil, da »so ji tako kot Haydnova posvečena vsa moja dela«. Prav rusko pravoslavje je skladatelja za vse življenje čaralo s svojim ritualom in redom, in ta očaranost je navdihnila marsikatero delo, naprimer **Pomladno obredje**, ter mu vcepila globoko spoštovanje, ki mu je preprečevalo, da bi bil »celo najprijaznejši anarhist«.

Stravinski je bil majhne in drobne postave z nesorazmerno velikimi rokami – imenoval jih je rokodelske roke – a kljub nekoliko nerodni pojavi je bil karizmatična osebnost. Razmišljal je ostro in logično, nikdar ni bil zadovoljen s površno informacijo, prav hlepel je po temeljiti strokovni razlagi in ogromno je bral. V njegovi knjižnici v Los Angelesu je bilo 10.000 knjig!

Zato pa je imel ne glede na resnost teme vražji smisel a humor, bil je nadarjen pripovedovalec, še posebej, kadar je bil pod vplivom alkohola. Zelo naklonjen je bil binu in viskiju, voda se mu je zde3la dobra le za umivanje nog.

Stravinski je neumorno delal, včasih tudi po osemnajst ur zdržema, čeprav vse življenje mučile bolezni. Jetika, tifus, odprta rana na želodcu, hernija, neznosni glavoboli in nespečnost so se pojavljali drug za drugim. Vrste stekleničk z zdravili, ki so obkrožale njegov krožnik pri večerji, so nekoč pesniku W. H. Audu izvabile pripombo, da bi bil »najboljši posel imeti lekarno poleg stanovanja Stravinskega«. Vendar sta njegova izjemna energija in ljubezen do življenja premagovali bolezen in mu pomagali v plodno starost.

Rusko otroštvo

Stravinski je bil obkrožen z glasbo od 17. junija 1882, ko se je rodil. Njegov oče Fjodor Ignjatijevič je bil znamenit operni pevec v Mariinskem gledališču in je s svojimi predstavami očarav cel Glinko in Rimskega–Korsakova. Igorjeva mati, Ana Kirilovna je prav tako pela in odlično igrala klavir. Stravinski v spominih omenja, da je po njej podedoval dragoceno sposobnost hitrega branja orkestrske partiture.

Kljub temu se je šele pri devetih letih začel učiti klavir in glasbeno teorijo in očitno je mnogo raje improviziral kot se boril z rutinskimi vajami. Te improvizacije so zasejale same glasbene revolucije, ki jo je kasneje vodil.

V letih šolanja na šoli Gurevič v St. Peterburgu si je pridobil le malo prijateljev in je bil po lastnem mnenju zelo slab učenec. Osamljenost je preganjal z domišljijo na klaviaturi, vsako poletje pa se je pridružil bratrancem in sestričnam na družinskem posestvu v Pešinskem ter pozneje v Ustilugu, kjer je lahko pomili volji užival v muziciranju, slikanju in prijateljstvu, kakršnega je v šoli tako pogrešal. Takrat je bilo njegovo zanimanje za glasbo še daleč od goreče strasti, ki ga je prevevala pozneje. Leta 1901 je Stravinski ubogal nasvet staršev in se v St. Peterburgu vpisal na pravo. Vendar je kmalu pomembno vlogo v njegovem življenju zavzela glasba in njegovi mladostni naporji v improviziranju so se razvili v resne skladateljske poskuse, ki so kazensko pravo in filozofijo potisnili v ozadje. Zamisel, da bi postal skladatelj, ga ni več zapustila. Začel je razmišljati, da bi se vpisal na konservatorij v St. Peterburgu.

Prav v tem času se je spoprijateljil s študentom Vladimirjem, najmlajšim sinom velikega ruskega skladatelja Rimskega–Korsakova . Nato je leta 1902 Rimskega–Korsakova srečal osebno. Ta ga je poslušal igrati in mu svetoval, naj ne hodi na sanktpeterburški konservatorij, ker bi mu tam s strogim akademskim pristopom najbrž vzeli pogum. »Namesto tega,« piše Stravinski pozneje, »mi je naklonil plemenito darilo nepozabnih lekcij.«

Odnos med učiteljem in učencem se je razvil v tesno prijateljstvo in Rimski–Karsakov je v Igorjevem življenju prevzel očetovsko vlogo, še posebej po Fjodorjevi smrti leta 1902. Prijateljstvo Karsakovom je Stravinskemu odprlo tudi pot v sanktpeterburško glasbeno življenje in začel je obiskovati družbene prireditve in večerne sodobne glasbe ,kjer so predstavljali nova dela nemških, francoskih pa tudi ruskih avtorjev. Posebej navdušen je bil nad Debessyjevo glasbo, ki se je zdela edinstven in samosvoj zvočni svet. A Karskov ga je svaril: »Bolje da ga ne poslušáš, lahko bi se ga navadil in bi ti bil nazadnje še všeč.«

Zmagoslavje in tragedija

Leta 1905 je Stravinski uspešno diplomiral na pravo, vendar ga advokatska kariera ni prav nič mikala. Bilo mu je triindvajset let in kot je pozneje zapisal, »se je moje odraščanje končalo«. Sprejel je dve pomembni odločitvi. Prva je bila popolna posvetitev glasbi. Druga pa zaroka s sestrično Katerino Nosenko. V Igorjevih nesrečnih šolskih letih mu je bila Katarina s svojo naklonjenostjo v veliko oporo in močno sta se zblížala. Naslednje leto sta se poročila in si uredila dom v St. Peterburgu, poleti pa sta se vračala kot vsa leta poprej, k družiniv Ustilug, kjer je Igor v miru delal. Prvi otrok, Fjodor, se jima je rodil leta 1907, hčerka Ljudmila pa leto pozneje.

Leto 1908 mu je prineslo po eni strani srečo po drugi žalost. Zgodaj poleti je končal orkestrsko fantazijo z naslovom **Ognjemet**, ki jo je napisal za bližnje poročno slavnje Nadežde, Hčerke Rimskega–Karsakova. Stravinski je iz Ustiluga rokopis poslal Korsakovu v oceno, pošta pa se je križala s telegramom iz St. Peterburga, v katerem so Stravinskega obvestili o učiteljevi smrti. Kmalu se je vrnil tudi neodprt paket, na katerem je pisalo »nevročen zaradi naslovnikove smrti«. Stravinski je odhitev na pogreb k pokojnikovi družini. Pozneje je dejal: »To je bil eden nejneprejšnih dni v mojem življenju. Vedno se ga bom spominjal Rimskega v njegovi krsti. Bil je tako lep, da si nisem mogel kaj, da nebi zajokal.«

Ognjemet so pozneje javno izvedli St. Peterburgu in med poslušalci je bil tudi bleščeči impresarij Sergej Djagilev. Djagilev je leta 1908 na pariški oder uspešno postavil rusko opero, zdaj pa je želel Parižanom še ruski balet. Ko je slišal **Ognjemet**, je bil prepričan, da je Stravinski skladatelj, ki ga potrebuje za svoj ansambel.

Stravinski je delo z veseljem orkestriral za otvoritveno sezono baletne družbe Djagileva v letu 1909. Nato se je leta 1910 Djagilev znašel brez Skladatelja za balet na legendo o ognjeni ptici, kajti Anatol Ljadov je odpovedal sodelovanje. Spet je Stravinski priskočil na pomoč in ustvaril partituro, ki ga je povzdignila v slavljenca Evrope.

Premiero **Ognjene ptice** je pariško občinstvo leta 1910 sprejelo z navdušenjem. Ko se je zavesa spustila zadnjič, je Djagilev k Stravinskemu pripeljal drobnega maža, ki ga je moral podpirati. Bil je Cluade Debussy. Tako se je začelo prijateljstvo, ki je trajalo vse do Debussyjeve smrti.

Petruška in druge mojstrovine

Zamiselnica za ***Petruško*** (tako se imenuje Pavliha ruskega ljudskega gledališča) se je Stravinskemu porodila, ko se je sprehajal ob obali v Clarensu. S svojo značilno nespoštljivostjo do glasbene tradicije je lutka, ki nenadoma oživi, okarakteriziral z divjimi arpeggii, ki so orkester spravili ob živce.

13. junija 1911 so ***Petruško***, zgodbo o lutki, ki preživi umor in se roga občinstvu, premierno uprizorili v Parizu in to s še večjim uspehom kot ***Ognjeno ptico***. Debussyjeva hvala je bila neizmerna: »Dragi prijatelj po vaši zaslugi sem v družbi Petruške, strašnega zamorca in plesalke, preživel prijetne velikonočne praznike... Prav gotovo boste šli še veliko dlje od Petruške, a lahko ste ponosni na to delo.« To so bile preroške besede, kajti dve leti pozneje je Stravinski ustvaril enega od spomenikov v glasbi 20. stoletja, svojo prva sporno baletno partituro ***Pomladno obredje***. V treh letih, od 1910 do 1913, je napisal tri mojstrovine, ki so mu prinesle vrhunska priznanja (***Ognjeno ptico***, ***Petruško in Pomladno obredje***) obenem pa je, kot vsak oče, skrbel za dobrobit družine, ki neprestano selila.

Pomladno obredje

Koncert za klavir in pihala

Skladba za balet temelji na poganskih obredih čaščenja pomladi, ustvarja skrivnostno in grozljivo ozračje.

Zaradi sile, ki je žarela iz ***Pomladnega obredja***, je bila javnost leta 1913 ogorčena. Premiera v pariškem gledališču je doživela polom. Gledalci so izžvižgali tako glasbo Stravinskega kot baletnike, ki so plesali po koreografiji Nižinskega. Dan po premieri so ga kritizirali še po časopisju, saj do takrat niso slišali tako neharmonične, surove in divje glasbe. Na videz kaotične glasbe je udarjala kot orkan, kot prvobitna sila. Leta 1920 je Djagilev ponovno uprizoril ***Obredje*** v Londonu, takrat se je publika zanj že ogrela.

Danes to delo Stravinskega velja za glasbeno mojstrovino dvajsetega stoletja. V začetku je skladatelj imel v mislih svečan poganski prizor: sredi kroga modrecev pleše mlado dekle, dokler se ne zgrudi. Stravinski si je zadal za nalogo, priklicati valovanje naravnih sil in prvinskih človekovih nagonov. Večkrat je po kruti ruski, neskončno dolgi zimi izkusil prihod pomladi. Vživel se je v spoštovanje, ki so ga predniki občutili ob divjem izbruhu življenja, ter njihovo potrebo, da se bogu pomladi zahvalijo s človeško žrtveno daritvijo.

V tem delu Stravinski orkester uporablja na nov način, vrača se k primitivnejšim ritmom, glasba buta v mogočnem nepredvidljivem pulziranju. Ob godalih je uporabil tudi trobila, pihala in tolkala. V kasnejših delih (v baletu ***Svatba***) je pihala celo opustil in jim tako odvzel vodilno vlogo v orkestru. Glasbo je osvobodil harmonij na podlagi durovih in molovih lestvic in se osredotočil na samosvoje ritmično pulziranje. Na to je odločilno vplivala tudi ljudska glasba.

Med skladanjem ***Pomladnega obredja*** se je ukvarjal še z drugimi skladbami: baletom ***Petruško*** in s kantato ***Zvezdni kralj. Petruška***, zgodba o objestni lutki, ki oživi, je bila prav tako uspešna kot ***Ognjena ptica***. Stravinski se je s ***Petruško*** uveljavil kot samosvoj in prepoznaven avtor.

Izgnanstvo

Z izbruhom vojne se je nomadsko življenje končalo. Švica, ki je bila do tedaj le občasno pribežališče, je zdaj postala dom. Usahnila je podpora skupini Ballets Russes, založniki so bili daleč na sovražnikovem ozemlju in tudi s prihodki s svojega posestva v Rusiji Stravinski ni mogel več računati.

»IN vendar me je skozi vsa leta čakanja, da bi se vrnil v Rusijo, prav moja ruska preteklost najbolj zaposlovala,« je izjavil Stravinski. Po njegovi smrti pa se je sin Fjodor spominjal: »Mislim, da je v svojem srcu čutil da se nebo nikoli vrnil v Rusijo, zato sta ljubezen do rodne dežele in domotožje postala še močnejša.« Posledica je bila cela vrsta skladb, ki jih je navdihnila Rusija. Napisal je ruske pesmi, zborovske skladbe in nekaj svojih najbolj priljubljenih del, med njimi **Povest o vojaku**, kratko barvito suito o vojni na temo ruske ljudske pripovedke, ter komično opero **Mavra** po Puškinovi povesti.

Stravinski v svojem žalovanju za Rusijo ni bil osamljen. Izgnanstvo so z njim delili mnogi rojaki iz Ballets Russes – Nižinski, Massine, Fokin in sevedo Djagilev. Temu je Stravinski posvetil delo **Svatba**, ki najmočnejše izraža hrepenenje po domovini. Ta balet o kmečki šegi in verskem obredu se je porodil iz istega navdiha kot **Pomladno obredje**. Stravinski, ki so ga rituali od nekdaj privlačili, se je pozneje spominjal, da so v njem odmevali zvoki verskega obreda, ko je pisal delo. In ko je Djagilevu na klavir igral dele skladbe, je veliki impresarij jokal. Trdil je, da ga je ganilo bolj kot kadarkoli, kar je do tedaj slišal. Čepral se je družina naselila v švicarskem Morgesu, je bil sam Stravinski neprestano na poti, večno obremenjen z nujo po potovanju. Kljub temu, da je bil ruski izgnanec, je postal mednarodno slaven umetnik.

»Čez čas sem se naveličal provincialnega življenja v Švici,« se je spominjal Stravinski. »Vleklo me je v središče dogajanja, v Pariz!« IN leta 1920 se je z družino preselil na francosko podeželje, od koder je pogosto obiskoval Pariz, vmes pa lahko v miru delal. Kot vedno je bilo tudi tu življenje polno potovanj in leta 1921 se je Stravinski pridružil Ballets Russes na turneji po Španiji in Angliji, kjer je slišal premiero koncertne izvedbe **Pomladnega obredja**. V Londonskem gledališču Alhambra je Djagilev želel oživiti Trnuljčico in Stravinski je pristal, da bo pomagal pri partituri. V postavitvi je ne plesno vlogo kraljice igrala Vera de Bosset. Stravinskega je mlada ruska igralka očarala, Vera pa je privlačil karizmatični skladatelj in kmalu sta skupaj prebila vsak prosti trenutek. Presenetljivo pa Stravinski kljub ljubezni do Vere ni zanemarjal žene in družine. In vdana Katerina je s svetniškim razumevanjem Vera celo sprejela kot prijateljico.

Gostovanja

Leto 1920 je Stravinski je v celoti prepotoval. Najprej je potoval po Evropi, nato se je podal še čez morje v Združene države, kjer so ga sprejeli z bučno dobrodošlico. To pa je pomenilo, da je imel za Ballets Russes vse manj časa in po **Pulcinelli** (1920) ni več sprejemal naročil.

Djagileva ni prav nič veselilo, da je zgubljal oblast nad varovancem. Tudi eno največjih skladateljskih del, opera – oratorij na latinsko besedilo **Kralj Edip**, ki mu jo je Stravinski podaril, impresarija ni potolažila. Nasprotno, imenoval jo je »zelo mračno darilo«. Nato je Stravinski sprejel naročilo Ide Rubinstein za balet **Vilinski poljub**, osnovan na glasbi Čajkovskega. Za Djagileva je bila uporaba klasične snovi tako rekoč izdaja, a nobene priložnosti ni bilo, da bi moža poravnala spor, in ko je Djagilev avgusta 1926 v Benetkah umrl, prijatelja že šest mesecev nista spregovorila med seboj. Stravinski je bil silno užaloščen, kajti kljub mnogim preprirom sta si bila z Djagilevom zelo blizu.

Junija 1934 so Stravinskemu uradno priznali francosko državljanstvo. Naslednje leto je objavil avtobiografijo **Kronika mojega življenja**, ki jo je napisal v francoščini, a vse bolj je spoznaval, da njegova glasba ni najbolj cenjena v Franciji, temveč v Združenih državah. Leta 1935 je ponovno z velikim uspehom gostoval v Ameriki in tam so ga povabili, da za novo nastali ameriški balet napiše glasbo za predstavo **Igra kart**. Naročila iz Amerike so kar deževala, med njimi tudi za komorni koncert **Dumbarton Oaks** in **Simfonijo v C**. Ta vabila so prišla v pomembnem času, saj se je Evropa takrat znova znašla na robu svetovne vojne, poleg tega pa je bil Stravinski globoko pretresen, ker je izgubil hčerko Ljudmilo, ženo Katerino in njeno mater, ki so v nekaj mesecih vse umrle za jetiko, kot da to nebi bilo dovolj je Stravinski tudi sem zbolel za to boleznijo. Šibko zdravje in strašno žalost je skušal premagati tako, da se je zakopal v delo. Da izbruha vojne se mu je zdravje nekoliko izboljšalo in odločil se je preseliti v Ameriko.

Stravinski je Leto 1939 imenoval »tragično leto mojega življenja«, vendar se je konec tega leta popeljal v svoje najbolj sončno obdobje. Živel je v majhnem bungalovu na hollywoodskih gričih ter se končno začutil del neke skupnosti. Nato se je leta 1940 poročil z Vero de Bosset, s katero sta začela srečno skupno življenje, ki ga prav do njegove smrti nič ni skalilo.

Razuzdančeva usoda

Stravinski in njegova žena sta leta 1945 prevzela ameriško državljanstvo takrat je že lahko rekel: »Zelo dobro se počutim, Amerika se mi zdi druga domovina.« Istega leta je podpisal ekskluzivno pogodbo z za ložniško hišo Boosey & Hawkes, ki je končala dolgo zgodbo finančnih stisk in težav z avtorskimi pravicami.

To pa je tudi pomenilo, da si je Stravinski lahko privoščil mirno delo brez stalnega iskanja naročil. Že dolgo si je želel komponirati pravo opero, zato je sedaj nemudoma izrabil priložnost in tri leta posvetil novemu projektu. Ob obisku čikaškega Instituta umetnosti so ga prevzele Hogarthove grafike o razuzdančevem življenju. Kombinacija lumpov in potepuhov, ljubezni in vraga, je skladatelju ponujala popolno zgodbo.

Po nasvetu prijatelja, pisatelja Aldousa Huxleyja je Stravinski za libreto prosil pesnika W. H. Audna. Sodelovanje je bilo uspešnejše, kot si je Stravinski upal sanjati.

Opero so leta 1951 premierno izvedli v Benetkah v okviru Mednarodnega festivala sodne glasbe, dirigiral pa je skladatelj sam. Vaje so sicer potekale vse prej kot gladko, a opera je preživela svojo prvo predstavo in navdušila beneško občinstvo.

Nekega poletnega dne leta 1948 je Stravinski prejel pismo 23-letnega glasbenika po imenu Robert Craft. Ta je skladatelja prosil, naj mu posodi eno svojih partitur za koncert posvečen izključno njegovim delom, ki ga je Craft nameraval dirigirati v New Yorku. Stravinski ni le posodil partiture, temveč se je velikodušno ponudil, da nekaj del na koncertu dirigira sam. Naslednjo pomlad sta se moža srečala, da bi se dogovorila o podrobnostih, in odlično sodelovanje je preraslo v pristrčno prijateljstvo.

Ko je v njegovo življenje vstopil Robert Craft, se je Stravinski lahko vrnil dirigentska gostovanja, ki so mu bila tako pri srcu. V tej starosti več ni bil dovolj močan, da bi sam prevzel vse delo, a Craft, ki se je interpretacije naučil ob skladateljevi strani, je lahko v naprej pripravil orkester, tako da je Stravinski izpeljal generalko in koncert. Tako so Stravinski, Vera in Craft veliko potovali.

Leta 1962 je Stravinski po skoraj pol stoletja spet stopil na ruska tla, da bi v Moskvi in Leningradu dirigiral svoja dela. Sprejeli so ga kot narodnega junaka in po pripovedovanju njegove nečakinje je za koncerte stalo v vrstah okrog trideset tisoč ljudi.

Stravinski je pogosto izjavljal: »Največja nesreča v mojem življenju je bila izguba Rusije,« ali »govorim rusko mislim rusko, in kot slišite v moji glasbi, sem Rus.«

Robert Craft pa je v svojem Ruskem dnevniku zapisal: »To, da so ga priznali in slavili v Rusiji, da so ga tam izvajali, mu je pomenilo veliko več kot karkoli v vseh letih, kar sem ga poznal.«

Leta 1967 je začelo njegovo zdravje pešati. Tega leta je naredil svoj zadnji posnetek in dirigiral svoj zadnji koncert, suito **Pulcinella**. Ko ni imel več dovolj moči za komponiranje, se je zadovoljiv z poslušanjem plošč in užival v tem, da je poslušal in indoživljal glasbo drugih tako, kot je v vlogi dirigenta ni mogel. 6. aprila 1971 je Stravinski umrl v svojem domu v New Yorku. Truplo prepeljali čez ocean, čez del stare celine in prek beneškega zaliva na otoček San Michele, kjer leži ob svojem prijatelju Djagilevu v ruskem pravoslavnem kotu pokopališča.